

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**ABSENCE DUCHOVNÍCH HODNOT V ŽIVOTNÍM
STYLU UČŇOVSKÉ MLÁDEŽE?**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Cyril Nováček

Studijní obor: Pedagogika volného času

Ročník: III.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 12. 4. 2010

.....
podpis autora bakalářské práce

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D
za cenné rady, konstruktivní připomínky a metodické vedení práce. Zároveň
děkuji rodině a přátelům za neutuchající podporu.

Obsah

ÚVOD	5
1. TEORETICKÁ ČÁST	7
1.1 Hodnoty	7
1.1.1 Hodnoty z filosofického hlediska	7
1.1.1.1 Klasifikace hodnot	9
1.1.2 Hodnoty z psychologického hlediska	10
1.1.2.1 Definice hodnot	11
1.1.2.2 Klasifikace hodnot	13
1.1.3 Hodnoty z pedagogického hlediska	14
1.2 Adolescence	17
1.2.1 Definice a vymezení adolescence	18
1.2.2 Adolescence jako „bouře a vzdor“	20
1.2.3 Stádium procesů a změn	22
1.2.4 Vývoj identity v adolescenci	24
1.2.5 Socializace v adolescenci	25
1.2.6 Životní styl	28
1.2.7 Hodnotová orientace adolescentů	31
2 PRAKTICKÁ ČÁST – VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	34
2.1 Cíle	34
2.2 Zkoumaný soubor	34
2.3 Forma výzkumného šetření	34
2.4 Vyhodnocení dotazníku	37
2.5 Celkové vyhodnocení	40
ZÁVĚR	41
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	45
PŘÍLOHA	49
ABSTRAKT	53
ABSTRACT	54

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce jsem si vybral hned z několika důvodů. Tím prvním je, že v mých očích splňuje představu závěrečné práce studenta teologické fakulty se zaměřením na pedagogiku. Jeho obsahový potenciál je široký, stejně tak jako studium na naší fakultě. Vybízí se pojednání o mládeži, které je obzvláště typické pro pedagogickou sféru. Hodnoty, které lze uchopit různými způsoby, vnášejí do celé práce duchovní rozměr. Konkretizace cílové skupiny dělá z práce komplexní a zajímavý celek, lákavý ke zpracování. Druhým důvodem proč jsem zvolil toto téma je výše zmíněná skupina mládeže, na kterou se práce zaměřuje. Určitá rozdílnost učňů vůči studentům ostatních škol je více či méně všeobecně známá. Osobně jsem absolvoval střední školu technického zaměření, jejíž součástí je integrované odborné učiliště, takže jsem tyto nuance sám pocíťoval. Tuto diferenciaci vidím hlavně v oblasti duchovních hodnot. Otázkou je proč tomu tak je. Ve stručnosti charakterizovat tento problém je velice obtížné, nicméně se o to alespoň z jednoho pohledu v úvodu pokusím.

Na konci 80. let minulého století došlo ve střední a východní Evropě, tedy i u nás, k velikým změnám. Po krátkém tápání dospělých generací té doby, přišla bouřlivá a hektická etapa vývoje ve všech sociálních, kulturních, politických a především v ekonomických oblastech života naší společnosti. Lidé se museli velice rychle přizpůsobovat novým podmínkám, zcela odlišným od jejich dosavadního života. Staré návyky přestávaly platit a „nová doba“ kladla před každého dosud neznámé výzvy a neznámé překážky. Během krátké doby se velká část pohodlných zvyklostí a sociálních jistot změnila na každodenní snahu o dosažení ekonomického resp. materiálního standardu. Radikálně se změnil životní styl většiny rodičů dnešních adolescentů. Nešlo jenom o nutnost zvýšeného pracovního nasazení, ale také o možnost uspokojovat své potřeby a sny, které předlistopadová doba neumožňovala.

S nástupem „západního“ stylu života, dosud nevídanou nabídkou služeb a zboží, se zprvu nenápadně, později překotně, měnil způsob vnímání okolního světa v celé populaci, tedy i v rodinách. Vznikla spotřební společnost a hodnotové žebříčky doznaly zásadních změn. Toto je jeden z možných pohledů na naši

problematiku. Mohu přidat další, více zaostřený na specifikovanou skupinu mládeže. Systém hodnot, potažmo duchovní hodnoty jsou také do jisté míry determinovány edukačními procesy v edukačním prostředí. Ať už máme na mysli edukační procesy v prostředí školním či domácím. Pohledů na problematiku bychom mohli zmínit více, ale to není účelem úvodní stati mé práce. Již jen výše zmíněné teorie by postačily jako podnět pro vypracování minimálně práce diplomové.

Cílem této práce je odhalit stav a poukázat na případné příčiny poklesu, nebo absence, duchovních hodnot v konkrétním segmentu společnosti, tedy u učňovské mládeže. Cílem je také hledání a poskytnutí řešení případného nepříznivého stavu v oblasti duchovních hodnot. Abychom mohl vycházet z aktuálních výsledků a vyvozovat adekvátní závěry, zařadil jsem do své práce výzkum. Výzkumné šetření jsem realizoval na konkrétním odborném učilišti a zvolil jsem pro něj kvantitativní metodu – dotazník.

Celková struktura práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje dvě hlavní kapitoly a praktická část je jakousi „kapitolou“ sama o sobě. První kapitola v teoretické části je zaměřena na hodnoty. Pohlíží na ně z filosofického, psychologického a pedagogického hlediska. Druhá kapitola pojednává o adolescenci. Důraz kladu na fyzickou, psychickou i sociální povahu adolescenta. Do této kapitoly řadím i hodnotovou orientaci adolescentů. Druhou část mé bakalářské práce tvoří výzkumné šetření. Sděluje cíle výzkumu, podrobnosti zkoumaného souboru, metodu i výsledky výzkumu. Co se týká literatury, vycházel jsem ve filosofickém pojetí hodnoty především z Blahoslava Zbořila, Stanislavy Kučerové, Panajotise Cakirpaloglua. Jména jako Milan Nakonečný, Miloslav Homola, Rudolf Kohoutek, či Viktor Frankl je doprovázeno pojetí hodnot z hlediska psychologického. V pedagogických hodnotách vycházím z literatury Hany Horké či Elišky Walterové. Kapitola adolescence je na autory nejhojnější, proto mohu uvést pouze část nejfrekventovanějších jmen. Mezi ně opět patří Milan Nakonečný, Pavel Říčan, Petr Macek, Marie Vágnerová nebo Josef Langmeier s Danou Krejčířovou.

1. TEORETICKÁ ČÁST

S pojmem hodnota se můžeme setkat ve všech sférách lidské společnosti. Její význam je tedy široký, jako společnost sama. Obecně by se dalo říci, že hodnotu pro nás má to, čeho si z nějakého důvodu vážíme a ceníme, je pro nás užitečné a potřebné. Záměrem první kapitoly je poukázat na hodnoty z pohledu různých vědních disciplín. Postupně se budu snažit popsat hodnoty z filosofického, psychologického a pedagogického hlediska. Cílem druhé kapitoly je poukázat na období adolescence. Toto období tvoří významnou etapu lidského života a má svá specifika i vzhledem k utváření hodnotových orientací jedince. V jednotlivých podkapitolách bude nastíněna biologická, psychologická a sociální charakteristika adolescenta.

1.1 Hodnoty

1.1.1 Hodnoty z filosofického hlediska

Filosofie je v pojetí hodnot nejednoznačná. V této souvislosti můžeme ve filosofii narazit na rozpory ve vnímání hodnot. O obsah tohoto pojmu je vedena pře.

Například Scheler pracuje s myšlenkou, že hodnota není vztahem, ale specifickou kvalitou, protože vychází jedinečně a zcela z vnitřního stavu věci, a ne z nějakého vztahu k něčemu jinému ve světě. Hodnoty vytváří podstatu bytí, jsou absolutní a věčné. Max Scheler tvrdí, že hodnoty a emocionální prožívání jsou vzájemně propojené fenomény, které lze zkoumat zcela nezávisle na logických procesech. Racionální poznání není jediným fenoménem vědomí, ale existují i jiné stejně důležité fenomény. Dle Schelera hodnoty jako nositele obsahu lidských činů nemůžeme ztotožňovat s vnímáním reálných objektů ani s následně vytvořenou imaginací či produktem myšlení. Mají vlastní kvalitu předem dané objektivitou a existenci nezávislou na jiných duševních procesech. Scheler dále uvádí, že kvalita hodnotového cítění je dána hodnotovou vyspělostí jedince.¹

¹ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 44.

Zde tedy Schelerův absolutismus dává prostor pro hodnotovou relativitu, avšak ta nevychází z hodnoty jako takové, ale ze strany těch, kdo o ni usilují.²

Scheler shrnuje: Tím, že hodnoty jsou apriorní, je člověk pouze jejich nositelem a vykonavatelem, nikoliv tvůrcem.³

Oproti tomu Blahoslav Zbořil vychází z názoru, že podstatou hodnoty je aktivita subjektu, resp. tendence, které z ní vyplývají. V této souvislosti odmítá každý přístup, který předpokládá, že hodnota má podobu jakési substance či vlastnosti, např. nejvyšší nadpřirozené hodnoty - Boha nebo absolutních norem.⁴

Pro Zbořila hodnota není něco hmotně reálně existujícího, ale objevuje se ve vztahu, kdy posuzujeme určité kvality objektu na základě svých subjektivních kvalit. Hodnota objektu je sice podmíněna jeho objektivními kvalitami, stejně tak i kvalitami hodnotícího subjektu, ale samotné kvality objektu a subjektu ještě nezakládají příčiny pro vznik hodnoty jako takové. Až vztah, který vzniká mezi kvalitou objektu a kvalitou subjektu, dává teprve možnost ustavení hodnotě.⁵

V rámci hodnocení Zbořil dodává, že hodnota je ve svém nejzákladnějším pojetí vším, čemu nějakou hodnotu připisujeme, tedy vším, co má pro nás cenu. Tudíž všechny poznatky, které jsou učiněné z osobního přesvědčení a na základě subjektivní pravdivosti, zařazujeme do oblasti hodnot. Proto jsou hodnoty poznatkům předřazeny a mají širší pole působnosti. Každý pravdivý poznatek se proto může stát hodnotou, ale naopak, každá hodnota není poznatkem. Co je hodnotné pro mě, nemusí být hodnotné pro druhé.⁶

Kučerová rozděluje definici hodnot dle užšího a širšího slova smyslu. Mluvím-li o hodnotách v širším slova smyslu, mohu tím myslet vše, co člověku přináší uspokojení jeho potřeb a zájmů. Pokud mám na mysli hodnoty v užším slova smyslu, jedná se o základní kulturní kategorii, odpovídající vyšším normám ideálů, zejména mravním, sociálním a estetickým.⁷

² Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 141.

³ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 44.

⁴ Srov. DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot*, s. 155.

⁵ Srov. ZBOŘIL, B. *Problémy hodnot*, s. 181-182.

⁶ Srov. tamtéž, s. 11.

⁷ Srov. KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova*, s. 65.

Sice poměrně obecnou, ale mně nejsympatičtější definici uvádí Kučerová, když tvrdí, že hodnotami myslíme nejen co je nutné a pro život potřebné a užitečné, ale také to, čeho si člověk váží, co obdivuje, ctí, co miluje, co je mu drahé, milé a blízké jeho srdci.⁸

1.1.1.1 Klasifikace hodnot

Na začátek této podkapitoly bych rád uvedl klasifikaci, lépe řečeno hierarchické uspořádání hodnot dle výše zmiňovaného Maxe Schelera. Tato hierarchie má čtyři stupně. Nejnižší stupeň tvoří hodnoty příjemného a nepříjemného ve spojitosti se smyslovou motivací libostí a nelibostí. Někdy mohou být označovány jako hédonistické. Vyšší jsou hodnoty vitálního cítění ve smyslu stupně životního pocitu, např. v protikladu toho, co je zdravé a nemocné, mladé a staré, vznešené a nízké. Nad vitálními hodnotami stojí hodnoty duchovní, mezi něž patří hodnoty morální, právní (spravedlnost), estetické (krása) i hodnoty pravdivého. Tyto hodnoty jsou nezávislé na stavu organismu. Pomyslný vrchol pyramidy tvoří hodnoty posvátna a neposvátna.⁹

Druhým autorem, jehož klasifikaci hodnot považuji za důležitou uvést, je Stanislava Kučerová. Ta hodnoty rozděluje na přírodní, civilizační a duchovní, přičemž přírodní hodnoty se podle ní dále dělí na životní neboli vitální a sociální. Životní hodnoty odpovídají potřebám přírodní podmíněnosti a existence. Jsou výrazem tendence udržet a prosadit, uchovat a rozvinout život organismu, jedince i druhu. Patří sem naturální podmínky, svěžest, zdraví, zdatnost či fyzické a smyslové uspokojení. Sociální hodnoty vyplývají ze vztahu člověka k druhým lidem, který je dán přírodou, a dále k sobě samému. Člověk má potřebu asociace, touží po družnosti, kontaktu vzájemnosti, citové odezvě, chce milovat a být milován. Patří sem i touha po úspěchu či vážnosti své osoby ve společnosti. Civilizační hodnoty, které tvoří druhou kategorii hodnot, mají základy ve společenské organizaci, která začala už u prvotních elementárních skupin lidí. Máme na mysli komunikaci (jazyk, písmo, šíření informací), výrobu a směnu

⁸ Srov. KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova*, s.45.

⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 213.

(různá charakteristika a stupeň rozvoje ve vědecko technické a ekonomické oblasti). Poslední - třetí skupinu tvoří hodnoty duchovní. Tyto hodnoty uspokojí převážně potřebu integrace, vnitřní jednoty sebe sama, vůči společnosti i přírodě. Duchovní hodnoty také sdělují potřebu uvědomělého řádu života.¹⁰

1.1.2 Hodnoty z psychologického hlediska

Ani u psychologie není výjimkou, že pohled na hodnoty je nejednoznačný. Tak jako v jiných vědách, i zde hraje podstatnou roli v náhledu na zkoumanou tematiku individualita vědce – v tomto případě tedy psychologa. Musí se tedy brát v úvahu, že každý psycholog je do jisté míry názorově osobitý, může preferovat jak rozličné přístupy, tak i kritéria, má určité empirické zkušenosti či je obdařen rozmanitými vlastnostmi.

Pro začátek bych uvedl teorii Nakonečného, která tvrdí, že psychologie zkoumá hodnoty z hlediska atraktivnosti a odpudivosti podnětů. Hodnocení probíhá na základě subjektivní významnosti, přičemž kritériem je kladná emoce, která má zpevňující funkci. Nejčastěji se tak děje na základě vlastní zkušenosti, či úsudkem. Hodnoty působí jako silný motivující aspekt lidského jednání a zrcadlí se v postojích.¹¹

Výrost se Slaměním uvádí, že postoj můžeme vnímat jako naučený psychický předpoklad, který jedince určuje vzhledem k podnětům, jež na něj působí, a k vztahování se vůči situačnímu okolí. Postoj v sobě zahrnuje tři složky: kognitivní, emotivní a konativní, které jsou závislé na hodnocení. Postoj je tím způsobem chápán jako hodnotící vztah. Postoj tedy vždy obsahuje více či méně kladný nebo záporný vztah k danému objektu. Důležité je ale podotknout, že postoj je, na rozdíl od hodnot, psychickým fenoménem.¹²

Dle Říčana se postoje mohou týkat i objektů, které samy o sobě mají nepatrný význam a subjekt se s nimi setkává v životě běžně. Obecnější postoje jsou již více organizované a vyznačující se složitější strukturou. Za nejobecnější postoje pak

¹⁰ Srov. KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova*, s. 72 - 73.

¹¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*, s. 195.

¹² Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*, s. 153.

lze pokládat hodnoty, respektive hodnotové orientace, které předurčují orientaci člověka v okolním prostředí, jeho jednání a tím i životní styl.¹³

Nakonečný dodává, že pokud tedy postoje formulují vztah k hodnotám, je při jejich utváření nutná jistá míra orientace, vzniklá na základě zkušenosti. Postoje jsou výsledkem učení. Již v primární socializaci se utváří hodnotová orientace individua, která je nejprve zaměřena na smyslové vnímání hodnot a později se setkává s hodnotami svého sociálního okolí. Člověk si tedy pojetí dobrého a špatného osvojuje jednak na základě své subjektivní zkušenosti a jednak tím, co jeho sociálně kulturní prostředí určuje jako dobré a naopak jako špatné.¹⁴

Hudeček tvrdí, že hodnoty prostupují celou naši osobnost, určují také náš životní styl a jsou něčím, k čemu se vztahujeme. Hodnoty i zájmy mají stejný dispoziční základ, tj. vycházejí z potřeb.¹⁵

V souvislosti s hodnotami lze tedy hovořit o potřebách, kdy jako příklad může posloužit pyramida potřeb známého amerického psychologa A. H. Maslowa, jenž uvádí potřeby v následujícím pořadí: fyziologické potřeby, potřeba bezpečí a jistoty, potřeba náležitosti a lásky, potřeba úcty a uznání a potřeba seberealizace jako potřeba nejvyšší. Potřebu pocítuje člověk zpravidla jako prožitek napětí, který odpovídá určitému stavu nedostatku, k jehož vyrovnání potřeba směřuje.¹⁶

V této souvislosti stojí za zmínku rozhodnutí slavného psychologa Maslowa, který odmítá hodnoty definovat, právě kvůli tomuto velkému nesouladu. Já se Vám však pokusím několikero definic nastínit.

1.1.2.1 Definice hodnot

Hartlovi definují hodnotu jako „*vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů. Hodnoty se vytvářejí a postupně diferencují v procesu socializace. Hodnoty lze dělit na:*

a) pozitivní (co je žádoucí) a negativní (nežádoucí)

¹³ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*, s. 105.

¹⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 143.

¹⁵ Srov. HUDEČEK, J. *Hodnotová orientace v motivační sféře osobnosti*, s. 50.

¹⁶ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 43

b) *absolutní a relativní*

c) *přímé a nepřímé.*“¹⁷

Podle obsahu hodnoty můžeme dělit na: estetické, etické, logické a jiné. Hodnoty odrážejí kulturu společnosti.¹⁸

Homola na toto téma říká, že hodnota je vše, čemu člověk připisuje jistou cenu. Hodnoty takto definované pak mají smysl výlučně v subjektivním pojetí z hlediska osobní prospěšnosti. Hodnoty tím pádem určují chování, které směřuje k získání žádoucího a vyhnutí se nežádoucímu.¹⁹

Jiný pohled na tuto problematiku nám poskytuje R. M. Williams Jr., který definuje hodnoty jako koncepce žádoucnosti, které slouží v selektivním chování jako kritéria o preferenci, volbě či zdůvodnění pro navržené nebo reálné chování. Pojem žádoucnost chápe poněkud redukcionisticky, protože hodnoty ztotožňuje s nižším dynamickým pojmem selektivní preference.²⁰

Atribut žádoucnosti je znatelný i na definici hodnot dle Scheibeho, podle níž se hodnotové úsudky vztahují na to, co si člověk přeje, co považuje za nejlepší, co se miluje a co je třeba konat. Hodnoty sugerují přání, činnost, cíle, vášně, valence nebo morálku.²¹

Jaro Křivohlavý klade důraz na rozdílnost pojmů hodnota a potřeba. Rozdíl mezi potřebami a hodnotami je dán tím, že potřeby existují, i když si jich nejsme vědomi, jsou nám dány naším genetickým vybavením. Nejsou-li uspokojovány, neseme to jako něco nežádoucího, nepříjemného. S hodnotami je tomu jinak, ty si uvědomujeme, i když je případně zasuneme do našeho podvědomí. Můžeme říci, že hodnoty jsou naučené, na rozdíl od potřeb, které jsou vrozené.²²

Fontana srozumitelně definuje hodnoty jako naučené struktury, které si jedinec osvojuje od rodičů, učitelů, vrstevníků, sdělovacích prostředků a společnosti obecně a které ovlivňují jeho výběr způsobů a cílů jednání. Pro člověka se může stát hodnotou vše, co vede k uspokojení jeho potřeb, vše co

¹⁷ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 192.

¹⁸ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 192.

¹⁹ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*, s. 206.

²⁰ Srov. ÇAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 354.

²¹ Srov. ÇAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 354..

²² Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*, s. 94.

vzbuzuje pocit libosti fyzické nebo psychické. Hodnota může být tedy označena jako chtěný cíl.²³

Závěr ponechám Nakonečnému, jež uvádí, že události, které jsou prožívány a označovány za významné, získávají buďto kladnou či zápornou hodnotu. Hodnotami tak nerozumíme konkrétní reálně existující předměty, ale projevující se zájem subjektu o předmět, který může nabývat dvojí formy, a to buď zájmu přiblížit se k danému předmětu, anebo se mu vyhnout. Hodnoty jsou pak vyvozovány nejčastěji z chování, které přináší jedinci jistý druh uspokojení.²⁴

1.1.2.2 Klasifikace hodnot

Kohoutek třídí hodnoty podle základních směrů na autotelické, heterotelické a hypertelické. Autotelické hodnoty zdůrazňují vlastní „já“ (z řeckého autos = sám, telos = účel). Heterotelické hodnoty pak směřují k druhým. Vztahují se tedy na život ve společnosti a jsou zaměřeny na dobro ostatních lidí (z řeckého heteros = druhý). A poslední, hypertelické hodnoty, jsou zaměřeny na neosobní cíle či ideály (z řeckého hyper = nad).²⁵

Podstatou podobné až shodné dělení hodnot uvádí i Milan Nakonečný. V jeho pojetí se hodnoty dělí na materiální, sociální a duchovní. Materiální hodnoty se týkají bezprostředně naší osoby. Zde můžeme jako příklad uvést jídlo nebo vlastnictví. Sociální hodnoty se týkají života jednotlivce ve společnosti. Patří mezi ně tedy hodnoty práce, přátelství nebo lásky. Duchovní hodnoty můžeme specifikovat jako intelektuální, morální a estetické.²⁶

Dobře pochopitelným způsobem rozebírá hodnoty Smékal: „*O hodnotách lze v psychologii uvažovat nejméně na 4 rovinách – hodnoty jako obecné cíle, o něž člověk usiluje, respektive jako smysl či cena, kterou objekt či událost má pro osobnost (štěstí, mír rodina atd.). Hodnoty jako prostředky, jejichž využíváním*

²³ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*, s. 383.

²⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*, s. 109.

²⁵ Srov. KOHOUTEK, R. *Základy sociální psychologie*, s. 63.

²⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*, s. 109.

dosahujeme něčeho pro sebe významného (vzdělání, postavení v zaměstnání, poctivé jednání).“²⁷

Známý psycholog V. E. Frankl rozděluje hodnoty na tvůrčí, zážitkové a postojoyé. Tvůrčí hodnoty jsou realizovány lidskou činností, tvorbou. Tyto hodnoty můžeme vidět v širokém spektru lidských činností. Jako příklad lze uvést vědeckou práci a vynalézavost až po běžné aktivity každodenního života. Každé lidské dílo má svůj význam, jeho hodnotu určují okolnosti, za jakých vzniklo a také samozřejmě míra nasazení, úsilí a zodpovědnost tvůrce. Čili, není podstatné co člověk dělá, ale jak to dělá. Individuální rozdíly sociální, věkové, pohlavní, kulturní či jiné, přitom nemají na existenciální smysluplnost a tvořivost žádný vliv.²⁸

Zážitkové hodnoty se uskutečňují v prožívání. Jsou realizovány v přijímání světa. Člověk díky nim zakouší dary života jako je láska, svoboda, může se ponořit do krásy přírody či umění. Pravděpodobně každý už zažil okamžik chvíli ve svém životě, kdy si třeba jen v duchu řekl: už jen pro tento okamžik, stojí za to žít. Právě toto je nejzářnější příklad hodnot zážitkových.²⁹

Život se jeví jako smysluplný, i když není bohatý na tvorbu či zážitky. Frankl na podporu tohoto tvrzení uvádí hodnoty postojoyé. Možnost realizace těchto hodnot nastává pokaždé, když je člověk postaven proti nezměnitelnému osudu. Zde nejde pouze o to, že onen osud bere, nese, je ale důležité, jak ho nese. Frankl tuto teorii opírá hlavně o vlastní zkušenost z koncentračních táborů za druhé světové války. Říká zde tedy, že život má smysl, do posledních chvil lidského života, dokud je člověk na živu.³⁰

1.1.3 Hodnoty z pedagogického hlediska

Pedagogický slovník definuje hodnotu jako subjektivní ocenění nebo míru důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným

²⁷ SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*, s. 257.

²⁸ Srov. ÇAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 289.

²⁹ Srov. FRANKL, V. E., *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*, s. 61 - 63.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 62 - 63.

lidem aj. Některé hodnoty jsou sdíleny celými skupinami nebo celou společností. Určité hodnoty (např. morální) mají trvalou, „absolutní“ platnost, jiné jsou proměnlivé a mají krátkodobé trvání. Hodnotový systém je hierarchicky uspořádaný systém, který odráží reálné pořadí (důležitost) hodnot sdílených určitou skupinou populace v určitém období.³¹

Částečně odlišné pojetí pojmu „hodnota“ uvádí E. Walterová, která chápe hodnoty jako koncepty žádoucího, ať už z hlediska společnosti, skupiny nebo jednotlivce. Toto pojetí představuje hodnoty nikoli jako kategorie silové, které nejsou vnucovány, jsou nerepresivní, ale záleží více na subjektu, jak k určité hodnotě tíhne nebo se s ní identifikuje.³²

Takto vidí hodnoty nestoři české pedagogické scény, avšak otázkou je, jak hodnoty vnímají dospívající, přesněji řečeno do jaké míry je vůbec chápat mohou a do jaké míry je následně dokáží aplikovat do svého bytí. Dnešní doba by mohla být charakterizována pojmy jako globalizace, pokrokovost, technologičnost, uspěchanost, konzumerismus, pluralismus atd. S těmito rysy naší doby samozřejmě souvisí i vnímání hodnot jako takových. Je logické, že oproti letem minulým se hodnotový žebříček většinové společnosti změnil. Tento jev má samozřejmě dopad i na nastupující generaci. Mládež je poddajná prostředí, ve kterém vyrůstá, tudíž je tento mnohdy neblahý vliv nevyhnutelný. Mladý jedinec si tedy utváří postoje obtížněji a problém s porozuměním hodnotám je aktuálnější, než v dobách minulých. Nemohu proto častokrát souhlasit s kritikou „mladých“ ze všemožných koutů společnosti, protože ona kritika se mi mnohdy jeví v hávu černobílém, jindy až populisticky či ochuzená o navazující řešení z globálního pohledu. Jak z této situace ven? Jak již bylo zmíněno (a ještě zmíněno bude), mladý jedinec se učí životu a integruje se do něj, mimo jiné, působením svého nejbližšího okolí, ve kterém se vyskytuje. Je tedy většinou pod vlivem rodiny, školního prostředí nebo vrstevníků. Z těchto faktů vyplývá, že je zde velké pole působnosti pro pedagogiku. Zjednodušeně řečeno, pedagogika je věda, která člověka vzdělává a vychovává. Pokud tedy zjišťujeme, že nastupující generace má

³¹ Srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 81.

³² Srov. WALTEROVÁ, E. A KOL. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*, s. 149.

potíže s osvojením si hodnot, zdravých životních postojů a trpí např. inklinací ke konzumu, je na místě vhodně pedagogicky působit v co nejširším záběru.

V této souvislosti souhlasím s názorem Hany Horké, která tvrdí, že systém hodnot dnešní společnosti se diametrálně liší, zakládá se na iluzi pokroku díky bezohlednému stupňování exploatace přírody, konkurenci a obecné intoleranci. Toto pojetí pokroku vede k uniformitě a degradaci lidských hodnot, ke ztrátě životní rozmanitosti bohatství životních způsobů. V nejvyšší míře jsou pak ohroženy hodnotové systémy, založené na principech úcty k přírodě, tolerance a spolupráce mezi živými bytostmi. Pro přežití lidstva je podstatné změnit sebepojetí člověka, toto pojetí změny člověka v jeho cílech, snažení, veškeré aktivitě je dnes široce spojováno s procesem výchovy, na niž je tak v nejrůznějších souvislostech kladen stále větší důraz.³³

Jak je vidno, pedagogický pracovník má jedinečnou šanci ovlivnit jedince v pozitivním slova smyslu a oduševnit potřebná místa v jeho vnímání světa. Na pedagoga se tedy musí klást vysoké nároky na jeho znalosti a dovednosti, nemenší důraz by měl být kladen na jeho etické kvality. Myslím si, že právě etické hodnoty z velké části absentují v početných oblastech našeho života. Vždyť právě etika se zabývá tím důležitým, co opravdu naplňuje naše životy. Dovolím si tedy tvrdit, že etika nebo jakési obohacení etikou by mělo být součástí veškerého pedagogického působení napříč všemi druhy školských i mimoškolských zařízení. Zastávám názoru, že pozitivní vliv na obohacení ducha žáků a studentů má také filosofie pro děti.

Tento poměrně nový obor je vhodný pro děti od předškolního věku až po dospělé.

Kromě logiky jeho náplň tvoří etika, estetika, ale také další aktuální otázky jako: ochrana přírody, fungování společnosti a práva, nejnověji pak problematika sexuální výchovy a prevence násilí.³⁴

³³ Srov. HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století*, s. 10.

³⁴ Mezinárodní konference UNESCO o vzdělávání dospělých [online] © 2006, poslední aktualizace 11. 11. 2001 [cit. 2010-02-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/mezinarodni-konference-unesco-o-vzdelavanidospelych>>.

Jsem přesvědčen, že v dnešní době je nutné klást apel i na výchovu environmentální a multikulturní. Neodpustím si dodat, že právě zde je obzvláště zapotřebí dbát na kvality pedagoga. Nesmí se nechat dopustit, aby se výuka stala prostorem pro realizaci ideologických postojů přednášejícího, ve smyslu manipulace s posluchači, v rámci směřování k jakýmsi momentálním, možno i zprofanovaným cílům výchovy. Závěrem bych chtěl podotknout, že považuji za důležité neodvracení se od tradičních hodnot, které naši předkové po staletí budovali. Život v plurálním světě jistojistě znamená vzájemné obohacování se, nikoliv však zbavování se nám vlastního.

1.2 Adolescence

„Mezi patnácti a dvaceti vrcholí mládí. Kdyby bohové měli určitý věk, bylo by Venuši sedmáct a Apollónovi dvacet. V této době je člověk nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystřejší. Bere svůj život zodpovědně a svobodně do svých rukou.“³⁵

Pro začátek této kapitoly jsem si vypůjčil citát od vývojového psychologa Říčana, který poeticky napovídá, čím se budeme v dané části práce zabývat. Co je to vlastně adolescence? Co nám přináší, bere, kam nás posouvá? Jak důležitou fází našich životů toto období ve skutečnosti opravdu je? Většina mých kolegů a přátel z universitních poslucháren či školních lavic jí zrovna prochází, zbytek jí má čerstvě za sebou. Jaký na ně měla nebo má vliv? Jaké změny s sebou nese?

Za „otce“ pojmu *adolescence* se považuje americký psycholog G. Stanley Hall, kterému vyšla v roce 1904 kniha *Adolescence*. Stal se tak prvním známým člověkem, který se o tuto životní fázi lidského života začal odborně zajímat. Adolescence je v jeho pojetí charakterizována střetnutím protikladných tendencí v člověku. Adolescenci přirovnává k německému literárnímu hnutí 18. století „Sturm und Drang“, které charakterizuje idealismus, revolta proti starému nebo odhodlání žít jinak za každou cenu.

³⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 205.

1.2.1 Definice a vymezení adolescence

Termín adolescence je převzat z latinského *adolesco*, což znamená dospívat, vyvíjet se, také vzrůstat, či sílit, mohutnět.³⁶

Jak už to tak bývá, jen málokdy se stane, že by se určitý termín či jev formuloval stejnými slovy, pohlíželo by se na něj obdobně. Ani *adolescence* není výjimkou. Je to patrné hlavně na jejím vymezení. Je předvídatelné, že se tedy na tuto fázi lidského života pohlíželo různě. Rozdílné pohledy na toto období a s ním spjaté okolnosti byly za dob Římanů, jiné byly před průmyslovou revolucí a odlišnosti jsou patrné i u přírodních národů.

Pro nás je důležité hlavně rozdílné pojetí adolescence evropskou a americkou psychologií. Evropský pohled vnímá adolescenci jako samostatné období, které volně navazuje na pubescenci. Oproti tomu američtí psychologové toto období spojují s pubescencí a pouze vnitřně rozdělují adolescenci na tři fáze:

1. časná adolescence: 10 (11) – 13 let
2. střední adolescence: 14 – 16 let
3. pozdní adolescence: 17 – 20 let (popřípadě i mnohem déle)³⁷

K Mackovi, který se ve svých publikacích ztotožňuje s americkým vzorem a používá termín adolescence pro celé období dospívání, se připojuje Vágnerová. Ta období dospívání rozděluje na dvě fáze:

1. ranná adolescence: 10 (11) – 15 let
2. pozdní adolescence: 15 – 20 let³⁸

Podle evropského vzoru se adolescence vymezuje jako druhá fáze dospívání v rozmezí 15 - 20 popřípadě 22 let, kdy první fáze dospívání 11 - 15 let je nazývána pubescencí. Tímto rozmezím se charakterizuje vymezení adolescence Langmeierem a Krejčířovou. K evropskému vzoru se připojuje také Říčan, který dodává, že vstup do adolescence je dán plnou reprodukční zralostí a dokončením povinné školní docházky, kdy si jedinec volí učební či studijní obor, tedy patnáctým rokem. Podle Říčana autoři volí jako konec adolescence dvacátý rok

³⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 191.

³⁷ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 10.

³⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*, s. 323 - 324.

spíše libovolně. Za významný sociální zvrát považuje vstup do povolání, který je však značně časově individuální.³⁹

Vágnerová dále definuje adolescenci třemi základními momenty:

1. První pohlavní styk (problém může nastat v případě početí dítěte, protože pro mnohé je v tomto životním období založení rodiny problematické.
2. Toto období ohraničují dva sociálními mezníky. Ukončení základního vzdělání a dovršení profesní přípravy a následným nástupem do zaměstnání. V našich sociokulturních podmínkách se počátek ekonomické nezávislosti uznává jako jeden ze znaků dospělosti.
3. Dosažení plnoletosti. Jedinec může uzavřít manželství, stává se plně odpovědným za své jednání.⁴⁰

Zajímavé pojednání o adolescenci cituji z Mackovy publikace dle Janouška: *„Z ontogenetického hlediska je jejím základním atributem dokončení pohlavního dozrávání, fyzický a duševní rozvoj a sociální učení v nejširším slova smyslu. Ve srovnání s předchozím obdobím dětství se výrazněji rozvíjejí základní schopnosti člověka jako symbolizace, anticipace, zástupné učení, sebereflexe a seberegulace.“⁴¹*

V minulých staletích se automaticky brala pohlavní vyzrálost zároveň za vyzrálost sociální. Již patnáctiletí se stávali ekonomicky nezávislí. Jak jsem již řekl, právě počátek této ekonomické nezávislosti je ve společnosti jedním ze znaků dospělosti. Na druhou stranu se musí brát na zřetel, že kupříkladu takový dnešní patnáctiletý jedinec má z velké části fyziologický vývoj téměř ukončen, ale povětšinou je existenčně závislý a jeho celková dospělost se musí odložit.

Celková změna struktury společnosti, která se stává složitější z hlediska nároků na vzdělání a profesionální přípravu, oddaluje nástup sociální dospělosti. Dospívání se tím pádem rozšiřuje oběma směry - zkracuje se doba dětství a oddaluje se plná dospělost.⁴²

³⁹ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 205.

⁴⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 253.

⁴¹ MACEK, P. *Adolescence*, s. 12.

⁴² Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 157.

Macek ve své publikaci považuje za nejvýznamnější faktory, které zapříčiňují toto oddálení sociální dospělosti a dávají prostor pro vznik subkultury mládeže, zejména vysokou mobilitu obyvatelstva, hodnotovou a názorovou pluralitu, důraz na rozvoj individuality, nutnost dlouhodobé profesní specializace, demokratizaci společenského a rodinného života, nové pojetí ženské a mužské role, sexuality a partnerských vztahů, oslabení rodinných vazeb a posílení vrstevnických vztahů a vlivu školy, legislativu ochrany dětí a mládeže.⁴³

Langmeier s Krejčířovou doplňují, že rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí může zapříčinit poruchy chování u jedinců, kteří jsou nuceni ještě chodit do školy, ačkoliv se cítí již dostatečně zralí pro pracovní aktivitu a sní spojenou ekonomickou i osobní samostatnost.⁴⁴

„Rozvoj moderních společností vytvořil pro adolescenty nelehký úkol, jak porozumět tomu, co se má v jejich individuálním vývoji stát, a jak to úspěšně zvládnout. Navíc je třeba připomenout, že zejména západoevropská a severoamerická kultura se stále více individualizovala a reflexe vlastní osobnosti začala měnit ohniska – jestliže do 18. století bylo cílem lidské existence především křesťanské spasení, v průběhu osmnáctého a zejména devatenáctého století začaly jako významné hodnoty vystupovat soukromý život, pocit vlastní hodnoty a opravdovosti (srov. Baumeister, 1987). Adolescence tak získala – zejména v posledních desetiletích – zvláštní význam. Má svůj sociální, ekonomický, pedagogický, zdravotní i kulturní rozměr. Má rovněž svoji sociální reprezentaci a subjektivní hodnotu – jednak pro ty, kterých se bezprostředně týká, ale i pro generace, které již mají toto období za sebou či které teprve potká.“⁴⁵

1.2.2 Adolescence jako „bouře a vzdor“

Velmi často je adolescence vnímána jako emocionálně vratké období plné konfliktů, revolty a vzdoru vůči „světu dospělých“. Avšak tyto souboje a bitvy nejsou zdaleka jen vzdorem proti dospělé generaci nebo něčemu, co vytvořila. Dle

⁴³ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 120.

⁴⁴ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 157

⁴⁵ MACEK, P. *Adolescence*, s. 14

mého názoru jsou to spíše souboje uvnitř každého jedince, který bojuje sám se sebou a jeho okolí je více či méně do těchto svárů zataženo.

Jak jsem již v úvodu kapitoly uvedl, pohled „bouře a vzdor“ byl poprvé uveden v teorii G. S. Halla. V jeho pojetí byla adolescence chápána jako období zcela odlišné od předchozího vývoje osobnosti. Konfliktní průběh období dospívání je v Hallově teorii pojímán jako zcela přirozený a nevyhnutelný. Naopak, období dospívání, které by mohlo být charakterizováno jako klidné a harmonické, je vnímáno jako odchylka od normy. Touto teorií se vytvořil specifický postoj společnosti k adolescentům a k výchově. Díky této teorii docházelo k akceptování jak dospívajících, tak životního stylu a osobité kultury. Adolescence byla v této souvislosti později považována za období tzv. *psychosociálního moratoria*.

Dospělost, spojená s definitivní volbou, nemusí být pro mnohé adolescenty lákavá, může se jevit příliš náročná, a proto dávají přednost prodloužení tohoto přechodného období. Této tendenci odpovídá postoj označený Eriksonem jako adolescentní psychosociální moratorium. Moratorium je výrazem potřeby něco zastavit či zabrzdit. V této souvislosti se také hovoří o aktuálním společenském kultu nezralosti „kultu nezralosti,“ který tendenci k udržení výhod mládí podporuje.⁴⁶

Když se navrátíme k myšlence „bouře a vzdoru,“ tak zjistíme, že konflikt jako průvodní jev dospívání je obsažen také v přístupech k adolescenci založených na Freudovi a psychoanalýze, jež vyzdvihuje výrazný vliv a význam biologických faktorů (pohlavní dozrívání a sexualita) na vývoj jedince v období dospívání.

Nejmladší Freudova dcera Anna osvětluje dva důležité obranné mechanismy, které se projevují v období adolescence:

1. *asketismus* - strach ze ztráty kontroly nad vlastními sexuálními impulsy.
2. *intelektualizace* - primárně sexuální a paralelně emocionální konflikt se transformuje do roviny abstraktních filozofických argumentů, oddělených od roviny zúčastněného emocionálního prožívání.⁴⁷

⁴⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*, s. 325.

⁴⁷ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 142.

Zajímavou polemikou je také, zda dnešní mládež opravdu tak vehementně bojuje se starší generací, jak se všeobecně míní. Macek tvrdí, že dnešní adolescenti nemají tolik problému v komunikaci s rodiči a ti, u nichž k těmto konfliktům dochází, je často měli již v dětském věku.⁴⁸

1.2.3 Stádium procesů a změn

Přechod z dětství do dospělosti patří k nejkomplicovanějším obdobím lidského života. Dochází tu totiž k mnoha známým, předpokládaným, ale i méně známým a nepředpokládaným změnám. U adolescentů je patrná změna v jejich zjevu, názorech, chování i jednání, mění se hodnoty, postoje a zájmy, motivace i sociální vztahy. Změnou prochází zkrátka celá osobnost.

V tomto období změn jak fyziologických, tak psychologických se můžeme setkat s pojmem sekulární akcelerace. Pojem jako takový označuje urychlení růstu, tělesného vývoje a biologického zrání.⁴⁹

Polemika se vznáší nad tím, zda sekulární akcelerace tělesného vývoje přinesla s sebou také urychlení nástupu duševního vývoje. V dostupné literatuře tato otázka nebývá zodpovězena jednoznačně. Podle některých názorů je fyzický vývoj doprovázen opožděním vývoje psychického. Jsou zde i názory, že akcelerace je v obou směrech paralelní. Většina empirických nálezů ze studií, které srovnávají výkony dětí v inteligenčních testech a různých metodách zaměřených na vývoj osobnosti, nasvědčuje spíše druhému názoru.⁵⁰

Jestliže lze předpokládat, že častější pohlavní zrání souvisí s aktivací systému žláz s vnitřní sekrecí, pak vzniká nutně otázka, čím je zvýšená aktivace způsobena. Uvádí se mnoho příčin. Jsou to hlavně mnohé podněty současné moderní společnosti, časově omezené a dávkované zátěže, lepší výživa a hygiena, menší výskyt infekčních chorob, změněné klimatické poměry, větší množství slunečního záření, celkově změněná struktura společnosti atp. Jde tedy o celý

⁴⁸ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 15 - 16.

⁴⁹ Srov. HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 25.

⁵⁰ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 141.

komplex změn, k nimž od poloviny minulého století docházelo v rozvinutých průmyslových zemích.⁵¹

Nyní se přesunu spíše ke změnám sociálním. Jelikož se adolescenti v tomto období začínají brát jako dospělí, musí také v jistém ohledu přijmout svět dospělých, který krom jistých výhod obsahuje další stupeň povinností, práv a pravidel v mezilidských vztazích. Tento svět se vyznačuje potřebou větší zodpovědnosti, samostatnosti a nutnosti emancipace. Jedinec musí změnit své dosavadní normy za normy dospělých. Tato změna není nic jednoduchého ani pro adolescenty ani pro dospělé. Mladí adolescenti při ní hodnotí své rodiče a naopak. Rodiče jsou považováni za přijatelné, pokud jsou po vůli k přáním a tužbám dospívajících. V opačném případě jsou považováni za „nesnesitelné“ a dochází ke konfliktům. Stejně tak jsou adolescenti v očích dospělých považováni za vyspělé nebo rozumné, ale většinou je jejich chování hodnoceno kritičtěji. Bližším pohledem zjistíme, že adolescent své rodiče v této životní fázi stále ještě potřebuje. Ne už nutně jako „chlebováře“, ale jako pomyslný startovací blok, který je zapotřebí k procesu osamostatnění se.⁵²

Jako další znak sociálního projevu těchto prožívaných změn je i postoj k okolní společnosti vyjadřovaný mimo jiné celkovou image adolescenta, druhem poslouchané hudby způsobem komunikace atp. Dospívající se tímto způsobem hlavně snaží odlišit od starší generace. Vliv rodičů v tomto období slábne, je spíše druhořadý. Pro adolescenta je důležité někam patřit, identifikovat se. Pro dospívajícího jedince se v tomto věku stávají důležitou složkou jeho života vrstevníci. Právě v nich si určitou měrou nahrazuje odklon od rodičů. Je až úsměvné, že mnozí z adolescentů se v konečné fázi této etapy sami stávají rodiči.⁵³

⁵¹ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 142.

⁵² Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 214.

⁵³ Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 35 - 36.

1.2.4 Vývoj identity v adolescenci

V průběhu adolescence se jedinec začne nacházet ve stádiu hledání své vlastní identity. V tomto procesu se pokouší nalézt sebe sama, klade si a tvoří odpovědi na otázky typu: „kdo jsem?“, „kam patřím?“ nebo „jaký má můj život smysl?“

Adolescent je v období, kdy ho rodina začíná pokládat za dospělého a on se podle toho musí také začít chovat. Jak v rámci povinností, tak i ve složce chování. Současně se také od rodiny odtrhuje a vyhledává vrstevnické skupiny, jako oporu, kterou pomyslně ztrácí doma. Zde je opět vidět, jak důležité je prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Dospívající začne jako první pozorovat a filtrovat osoby ze svého okolí, ve kterém se pohybuje a případně se s nimi identifikovat či naopak. Z vlastní zkušenosti mohou říci, že proces hledání své vlastní identity není opravdu nic lehkého. Je zde několik možností, jak si ho udělat lehčí nebo těžší. Ti, co volí jednodušší cestu tímto dobrodružstvím, nejčastěji následují většinu. Ovšem pro ty, kteří se odhodlali prokřestit si vlastní cestu, dle svého nejčistšího názoru a přesvědčení, může být toto putování k cíli nanejvýš obtížné.

Někteří dospívající přijímají identitu, která vyplývá z jejich rodinného nebo společenského prostředí. Zkrátka takovou, kterou jim nabízí nejbližší okolí. Avšak samostatně vytvořená identita bývá osobitější a pevnější.⁵⁴

Hledání identity není jen pasivním poznáváním sebe sama – tedy zesíleným sebezpozorováním, zkoumáním svého zjevu i svých psychických vlastností a snahy o porozumění vlastním myšlenkám a emocím, ale bývá spojeno i s aktivní experimentací.⁵⁵

Tato experimentace není však prováděna z důvodu potřeby exhibování před ostatními, ale je to spíše forma hledání toho, co jedinci vyhovuje, s čím se ztotožní. Experimentování se týká zájmů a hobby, sexuálního života, konzumace drog aj. Dospívající je pak často nestálý v aktivitách a jde z jedné na druhou, což se nemusí líbit rodičům. Experimentuje a přitom podceňuje fakt, že některé věci už nebude možné vzít zpět.⁵⁶

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 264.

⁵⁵ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 156.

⁵⁶ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 222.

Jestliže si adolescent odpoví na sobě kladené otázce typu „kdo jsem?“,“ nachází svou identitu. Stojí ve světě dospívajících jako osobnost, která reflektuje všechny znaky sebe sama. Je tedy připraven vykročit do své vlastní dospělé budoucnosti a bojovat v bitvách jiných. Identita však není pojmem, který by se vztahoval pouze k adolescentovi. Osobně si dokáží představit, že za několik let si budu klást opět podobné otázky, jako si nyní kladou dospívající. Avšak základní proces hledání vlastní identity by měl být v období adolescence ukončen. Identita jedince by se měla vyznačovat určitou stabilitou a pevností.

1.2.5 Socializace v adolescenci

Tuto kapitolu bych uvedl s pomocí Milana Nakonečného a jeho *Sociální psychologie*, ve které tvrdí, že socializace je vysoce komplexní proces, v němž si lidské individuum osvojuje a rozvíjí sociálně relevantní schémata chování a prožívání prostřednictvím aktivní interakce s druhými lidmi. Je druhem učení, které se uskutečňuje od nejrannějšího věku dítěte v jeho stycích s okolím a posléze v průběhu celého života.⁵⁷

Socializace jako taková začíná v rodině. Dále pokračuje socializace ve škole a v zaměstnání. Je determinovaná příslušností k různým pracovním, zájmovým a dalším skupinám. Ve společnosti naší doby se nesmí zapomenout také na ovlivnění masmedií. Tato interakce je ovlivněna vrozenou konstitucí člověka, jeho druhovými vlohami a dědičností. Člověk se tedy nerodí jako tabula rasa. Tento poznatek však nemění nic na významu prostředí, ve kterém vyrůstá a žije.⁵⁸

Socializace vede k osvojování určitých společenských rolí, tj. způsobů chování, které okolí od jedince očekává z hlediska jeho věku, pohlaví a společenského statusu. Nejde zde o pasivní přebírání schémat, nýbrž o vyrovnání se s požadavky, které jsou před člověka stavěny.⁵⁹

V adolescenci je socializace pro dospívajícího spjata s nejrůznějšími společenskými změnami a změnami v jeho prostředí. Dospívající musí převzít roli

⁵⁷ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 57.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 57.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 57.

ve struktuře společnosti, v níž žije. Tato role je však rolí již dospělého člověka, se všemi svými klady i zápory.⁶⁰

Jedinec je tedy brán za dospělého a společnost od něj očekává tudíž odpovídající chování. Avšak adolescenti si sami vybírají, jaké normy a hodnoty dané společnosti budou akceptovat. Normy a hodnoty, které jsou společností dány a nabízeny, dospívající ihned nepřijímá, ale svým vlastním rozumem je zvažuje. Pokud je vyhodnotí jako správné či se s nimi ztotožňuje, pak je teprve přijímá. Může zde ovšem také nastat situace, že adolescent tyto principy a normy společnosti nepřijme. Poté zde dochází k protestu proti společnosti a jejímu nastavení. Dospívající se zde cítí nepřijat z hlediska sociální pozice. Nemožnost seberealizace se projevuje úsilím upoutat na sebe pozornost formou negace obecně platných norem. Tento odpor může vyústit od exhibicionistického pobuřování až po vlnu agrese ze strany nespokojeného jedince. Když půjdeme po původu tohoto chování, tak i v tomto případě hraje hlavní roli rodina. Rodina je primární skupinou, kde se jedinec začíná orientovat ve vztazích, chování i v jednání. Je jedním ze stavebních kamenů pro vše, co bude následovat.

Langmeier s Krejčířovou tvrdí, že rodina je v socializaci spjatá s procesem, kdy se od ní adolescent odpoutává. Tento proces je nazýván emancipací od rodiny. Čím hlubší, jistější a méně konfliktní jsou vztahy, které dítě k rodičům navázalo, tím snáze průběh emancipace od rodiny probíhá. Celé toto odpoutání se od rodiny je přirozené a nutné pro zrání jedince. Každý jedinec hledá způsob, jak tento proces zvládnout. Dospívající často řeší tuto situaci revoltou proti rodičům nebo naopak se drží rodičů po boku a s jakousi zpátečnickou závislostí se obávají o ztrátu jejich lásky. Mnozí z dospívajících chtějí, aby se k nim jejich rodiče chovali jinak a tolik je neomezovali, přesto jsou v jejich chování vidět jisté náznaky, že stále potřebují rodičovskou kontrolu a vedení. Těchto způsobů je opravdu mnoho, nicméně za normálních okolností si adolescenti i přes své odhodlání po naplnění emancipace udržují pozitivní vztah k rodičům.⁶¹

⁶⁰ Srov. MACEK, P. *Adolescence* s. 38 - 39

⁶¹ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 149 - 150.

Další neméně podstatnou determinantou v socializaci adolescenta je škola. Macek ji osobně považuje za jeden z nejdůležitějších socializačních činitelů. Instituci, která ovlivňuje osobnost, vztahy a právě i běžnou každodenní zkušenost dospívajících a tedy i stávající sociální zařazení.⁶²

V tomto prostředí se setkává s nejrůznějšími názory a doutváří si své. Také je před něj často otevírá otázka o jeho budoucím povolání, jeho specializačním zaměření či dalším studiu. Nemálo podstatné je i to, že ve škole adolescent stále nalézá přitažlivé modely či vzory. V optimálním případě by to mohl být sofistikovaný a kultivovaný pedagog. V opačném případě to může být například spolužák se závadnými povahovými rysy a chováním.

Pro další část socializace v adolescenci jsou důležití vrstevníci. Stejně tak, jako se dospívající odpoutává od rodiny, tak zároveň většinou začíná nové a odlišné vztahy s vrstevníky. Tyto vztahy mu nahrazují jistotu, kterou ztrácí emancipací od rodiny a zároveň ho připravují na nové emoční vztahy v dospělosti.⁶³

Vrstevníci se stávají tedy pro mnohé dospívající tou nejdůležitější skupinou. Jsou důležití nejen jako opora a provizorní náhražka rodiny, ale také jako jistý záchytný bod, jak pohlížet na sebe sama i okolí. Vágnerová zde doplňuje, že *„soužití s vrstevníky vede adolescenta zcela logicky k poznávání a uvědomění podobnosti či odlišnosti ostatních od něho samého.“*⁶⁴

Jedinec si hledá kamarády dle jejich atraktivnosti a podle toho, jak mu jejich osobnostní rysy vyhovují. Vhodný výběr členů vrstevnické skupiny pak napomáhá úspěšnému dokončení procesu socializace. Pokud ovšem tento výběr není vhodný a jedinec si vytvoří okruh blízkých, kteří se vyhraňují sociálně nepřijatelným chováním, je jeho postup dobrým směrem vážně ohrožen. Toto se může stát dospívajícím, kteří jsou sociálně neúspěšní a vezmou jakoukoliv možnost zařazení. Zkrátka jde tam, kde ho přijmou, kde bude akceptován. Proto mnoho nepřijatých adolescentů má co dočinění s konzumací drog a alkoholu, pouliční kriminalitou a jinou sociálně – patologickou nebo trestnou činností. Opět

⁶² Srov. MACEK, P. *Adolescence*, s. 126.

⁶³ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 150.

⁶⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 285.

se zde otevírá prostor pro polemiku nad trávením volného času. Smysluplné trávení volného času může předejít mnohým z těchto potenciálních problémů. Zároveň je na místě zavádění preventivních programů, které se snaží zabránit vzniku výše zmíněných neblahých jevů mezi dospívajícími, konat osvětu a nabízet nejrůznější alternativy možného života. Průběhem času se jedinec odpoutává ze závislosti na vrstevnické skupině. Zmizí nekritický obdiv k ostatním členům, a spoléhá se více na svůj názor. Díky tomu dokáže i vyjádřit svůj nesouhlas k ostatním vrstevníkům. Jako konstanta se však stále jeví stabilní přátelství s určitou osobou. V této době se také začíná objevovat potřeba partnera a vztahu. Uskutečňuje se první pohlavní styk. Mnohdy jsou tyto vztahy spíše experimentální nebo nestálé, i když třeba velmi silně prožívané.

1.2.6 Životní styl

Tento pojem vůbec jako první zavedl Max Weber. Velmi podobný význam má také pojem „životní způsob,“ který šíří postihuje spíše stránku sociálních jevů. Můžeme se setkat také s termínem „životní sloh“ chápaným jako optimálně vytvořená forma života, která se projevuje již jako harmonický celek v chování a přístupech jednotlivce.

Avšak zaměříme se tedy na pojem „životní styl“ a zjistíme, že ho nalézáme v různých odborných publikacích, pod různými definicemi a z tohoto důvodu není terminologie v této oblasti jednotná.

Jandourek uvádí, že životní styl je komplex psaných a nepsaných norem a identifikačních vzorů, souhrn životních podmínek, na které lidé berou ohled ve vzájemných vztazích a chování. Životní styl je ovlivněn životním cyklem, společenskými rolemi a tradicemi.⁶⁵

Hartlovi říkají, že životní styl je individuální souhrn postojů, hodnot a dovedností odrážejících se v činnosti člověka výrobní, umělecké aj., zahrnuje síť mezilidských vztahů, výživu, tělesný pohyb, organizaci času, zájmy a záliby.⁶⁶

⁶⁵ Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, s. 288.

⁶⁶ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 573.

Kraus s Poláčkovou uvádí že, i když neexistuje jednotná koncepce životního stylu, přece jen již byly některé komponenty této oblasti identifikovány. Jde například o životní styl převažujících pocitů bezmocnosti, beznaděje a deprese, neurotický životní styl, životní styl vedoucí k různým typům závislostí, životní styl orientovaný na materiální či duchovní hodnoty apod. ⁶⁷Tato dvojice dále pokračuje: „*Životní styly se tak utvářejí v interakci osobních zvláštností člověka a dlouhodobých specifických nároků jako konfrontace s několika typickými životními situacemi, jejichž zvládnutí, má-li povahu pravidelného opakování, představuje typické znaky životního stylu.*“⁶⁸

Ať už jsou definice více či méně podobné nebo odlišné, tak z nich plyne, že životní styl je velmi důležitou složkou života každého adolescenta. Životní styl je totiž pro adolescenta jakýmsi niterným vyjádřením sebe sama vůči okolnímu světu. Jedinec touto formou vyjadřuje své hodnoty, zájmy, postoje. Ruku v ruce souvisí s jeho politickým smýšlením, stylem oblékání, poslechem hudby, s holdováním sportu nebo naopak ležérním stylem trávení životních okamžiků. Při zakořenění jedince v jistém životním stylu se dá vysledovat i jeho budoucí počínání. Pokud se adolescent například ztotožňuje s nějakou subkulturou, je pravděpodobné, že jeho budoucí kroky budou vést po boku ideových základů té dané subkultury.

Jako metlu, pro zdravý rozhled při vytváření životního stylu vidím ve stále větší tendenci a poddajnosti směřovat ke konzumnímu a tudíž povrchnímu a lacinému stylu života. Jednou z příčin se jeví vysoký vliv masmedií na společnost jako celek a na určité cílové skupiny obzvláště. Mnohdy masmedia vtlačují do podvědomí dospívajícím vzory a myšlenky líbivé, leč z duchovního hlediska zcela prázdné a nehodnotné. Stejně jako v dobách minulých a v souvislostech jiných, i dnes existuje část dospívající mládeže, která inklinaci k tomuto životnímu stylu rezolutně odmítá či dokonce proti němu bojuje. V tomto odporu je na jejich straně moderní informační technologie a tolik potřebná svoboda k vyjadřování svých názorů a postojů. Je očividné, že v určité míře mají

⁶⁷ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí – člověk – výchova*, s. 153 - 154.

⁶⁸ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí – člověk – výchova*, s. 153 - 154.

diferenciovaný životní styl kupříkladu dospívající z velkoměst oproti adolescentům z vesnic. Tato souvztažnost funguje samozřejmě i při pohledu na porovnání adolescentů z rozličných krajů, států či kultur. Na naše rozhodování, jakým směrem se bude náš životní styl a způsob života ubírat, má vliv především prostředí, ve kterém se pohybujeme, tedy rodina, přátelé, uznávané tradice, ale také ekonomická situace společnosti a sociální pozice, kterou zastáváme. Nesmíme však zapomenout na veledůležitou determinantu celkového vývoje a následného vymezení životního stylu, a to je způsob trávení volného času.

Duffková tuto tezi potvrzuje, když říká, že jedním z nejtypičtějších ukazatelů užívaných k vymezení životního stylu je způsob trávení volného času. Obvykle se pak sleduje kombinace využívání volného času s některým z aspektů životní úrovně nebo hodnotové hierarchie.⁶⁹

V tomto směru vidím velkou sílu pedagogiky volného času a volnočasové výchovy vůbec. Pávková uvádí, že volnočasová výchova má specifické obecné i dílčí výchovné cíle. Tím obecným je naučit jedince, aby se svým volným časem nakládal hospodárně, využíval jej rozumně a oceňoval jej jako významnou hodnotu. Uvádí, že se z toho dá odvodit ještě řada dalších dílčích cílů, jako je například naučit se rekreovat a odpočívat, rozvíjet jejich zájmy a schopnosti, uspokojovat a snažit se zkultivovat své potřeby. Z toho nám opět vyplývá, že to, jak trávíme volný čas je jedním z ukazatelů našeho životního stylu.⁷⁰

Pro pedagogy volného času je zde tedy možnost pokusit se něco udělat s pomyslným napřímením úpadku, který jsem výše popisoval. A nejde jen o duchovní prázdnotu či konzumerismus. Na adolescenty číhají v jejich volném čase, tedy také při budování jejich životního stylu a způsobu života nejrůznější nástrahy. Nejznámější a zároveň nejzávažnější je rozmohlé užívání drog a nejen s ním spojená kriminální činnost a jiné patologické druhy chování dospívajících. Svými znalostmi, zápalem a aktivitou bychom měli nasměrovat tyto mladé lidi na správnou, popřípadě schůdnější cestu.

⁶⁹ Srov. DUFFKOVÁ, J. *Sociologie životního stylu*, s. 36.

⁷⁰ Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 23 - 24.

Volný čas je kategorií, která životní styl nijak neomezuje a naopak se v něm může snáze rozvíjet. Výchova k využívání volného času tak úzce souvisí i s výchovou k životnímu stylu.⁷¹

1.2.7 Hodnotová orientace adolescentů

Každý jedinec během svého života má jisté potřeby a zájmy, osvojuje si hodnoty a následně si je ve svém nitru řadí výše či níže. Jinak tomu není ani u adolescentů. Jak se ukáže, ani o tomto procesu v životě mladého jedince rozhodně nelze říci, že by byl jednoduchý. Roli zde hraje nejedna skutečnost.

Dle Saka jsou hodnoty, hodnotová orientace, součástí energetické stránky osobnosti. Zahrnují například potřeby či zájmy, které jsou zdrojem motivace jednání člověka a určují směr jeho jednání. Hodnoty tvoří oproti potřebám motivaci více socializovanou a kultivovanou a mají silnější vazby na společenský systém. Výsledný obraz preferencí tvoří hodnotovou orientaci člověka, to znamená, že se musí sledovat nejen preference dílčích hodnot, ale i struktura vzájemných hodnotových vazeb.⁷²

Říčan více zasazuje téma do období našeho zájmu a tvrdí, že chápání hodnot či morálky a přístupu k nim je v tomto věku absolutní. Adolescent snadno odsuzuje lidi okolo sebe, u nichž shledává nějaké pochybení, ale i sám k sobě dokáže být velmi tvrdý. Ne vždy se mu však daří naplnit všechna svá „předsevzetí,“ ale schopnost empatie bývá na velmi vysoké úrovni. Normy, které si jedinec v tomto věku sám vymezí, mají pro něho samotného mnohem větší váhu, než případný tlak okolí na určitou unifikaci a to ať už v jednání nebo myšlení.⁷³

Mladý člověk si utváří a také přetváří svou hodnotovou orientaci v průběžných konfrontacích s nejrůznějšími životními situacemi, informacemi a všemi vlivy, které na něj působí.⁷⁴

⁷¹ Srov. PÁVKOVÁ, J., et. al. *Pedagogika volného času*, s. 28 - 31.

⁷² Srov. SAK, P. *Proměny české mládeže*, s. 65.

⁷³ Srov. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, s. 211.

⁷⁴ Srov. KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 61

Zde je tedy vidět, že na jedince působí období adolescence jako takové. To určitě nepatří mezi nejlehčí. Člověk prochází v tomto období jak změnami biologickými, tak psychickými. Jako osoba tedy teprve čeká na nějakou pospolitější formu své existence. Dále je očekávatelné, že nastupující generace si osvojí určitou část hodnot po generaci starší, avšak ne úplně, a vytvoří si tak novou hodnotovou orientaci. V souvislosti s touto orientací jsme svědky diskusí, kde se probírá to, že se dnešní mládež odklání od tradičních hodnot, důležitost hodnot začíná měnit či že se mladí v hodnotách špatně orientují. Tyto diskuse jsou zcela na místě, ale vždy by měla být součástí otázka : „Proč tomu tak je?“, v lepším případě i účelný návrh řešení. Kraus nastínil další skutečnost, která má vliv na hodnotovou orientaci a tou je společnost, ve které adolescent žije. Je přeci známo, že si mladý jedinec bere příklad z okolí, ve kterém se vyskytuje, tudíž se dá i předpokládat, že si osvojí i jeho hodnotový systém. Individuální rysy osobnosti jistě také nelze opomenout, nicméně, společnost se v této souvislosti jeví jako podstatný determinant. Můžeme říci, že žijeme v době či společnosti postmoderní. Obklopuje nás rozmanitost a nepřeborné množství možností všeho druhu. Relativnost, rozdílnost, svoboda, vzájemné obohacování se, jsou jistě přínosem. Na druhou stranu postmoderní společnost prostoupila jakási krize hodnot. Velký podíl na tomto stavu má nepopíratelně propadnutí konzumnímu stylu života. Konzumu společnost propadla natolik, že se tradiční hodnoty - zvláště duchovního rázu - odsunuly na pomyslný okraj společnosti. Mamon zisku, spotřeby a vlastnění je z větší části prosáklý společností a promítá se do smyslu našich životů. Samozřejmě existují světlé ostrůvky naděje, ale je jich bohužel málo. V této souvislosti je velmi naivní, abychom očekávali od nastupující generace jistou hodnotovou orientaci, pokud ji my osobně nebo většinová společnost nesdílí.

Sak trefně uvádí, že adolescentní mládež ve svém „metafyzickém období“ potřebuje ke svému vývoji duchovní zázemí a vizi, dávající životu jedince a společnosti vyšší smysl. Většinová mladá generace však nejen ve svém životě postrádá spiritualitu a společenskou vizi, ale také hlubší prožívání přírody. Nikdy nebyla mladá generace tak hédonistická, pragmatická, materialistická, a odcizená

přírodě, ale současně nikdy mladá generace tak neusilovala o únik z reality světa, v němž tento hédonismus a materialismus naplňuje⁷⁵

Zdá se, že v současnosti není mládež nositelem změny, jako tomu bývalo v minulosti. Současná mládež je pragmatičtější a podléhá komercializaci. Z hlediska pohlaví jsou to spíše dívky, které se přibližují modelu „globální mládeže“ jako reflexe celkového procesu globalizace. Současná mládež nebojuje proti spotřební společnosti dospělých. Právě naopak, nejenže akceptuje „starý“ svět, ale dokáže už žít mimo hodnoty konzumní společnosti. Mladí antiglobalisté jsou v menšině. Nevědí vlastně proti komu, proti jakým symbolům kapitálu a korporacím směřovat svoji agresi. Boj se státem už přestává mít smysl, protože stát už není hlavním aktérem ekonomických přeměn. Mají tak často nejlepší možnost úniku do světa supermarketizace.⁷⁶

Sak ve své publikaci tvrdí, že nejvyšší hodnotou adolescentů je zdraví.⁷⁷

V této souvislosti se nemůžu zbavit dojmu z rozporu v tom, co mladí tvrdí v rámci výzkumné sondy a jak žijí ve skutečnosti. Když se podíváme na obrovský počet kuřáků mezi mladými, tak jen toto zjištění hovoří za vše. Nemluvě o konzumaci alkoholu a drog. Nic z těchto faktů o generaci adolescentů mi nedává souvislost s opravdovou úctou ke svému zdraví. Dále bych mohl pokračovat odklonem od sportovních aktivit a fyzické námahy z životního stylu. Naopak se zde spíše začíná profilovat generace mladých, kteří tráví své volné chvíle u počítače nebo (ještě v lepším případě) po kavárnách. Vlivem spotřebního stylu života a nedostatečným výdejem energie je velmi častý i výskyt obezity a jiných zdravotních problémů.

Kraus závěrem dodává, že některé výzkumy také potvrzují, že hodnotový žebříček mládeže víceméně kopíruje průměrné hodnoty celé populace. Zvýrazněny jsou poněkud hodnoty přátelství, volného času a cestování. Mládež je

⁷⁵Srov. SAK, P. *Mládež na křižovatce*. [online] [cit. 9. 2. 2010] Dostupné na: <http://www.blisty.cz/art/28471.html>.

⁷⁶Srov. KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 61.

⁷⁷Srov. SAK, P. *Proměny české mládeže*, s. 69.

výrazněji než dospělí frustrována v otázkách životního prostředí a volného času. Menší spokojenost projevují i u hodnoty peněz, bydlení a demokracie.⁷⁸

2 PRAKTICKÁ ČÁST – VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

2.1 Cíle

Dominantní prvek praktické části mé bakalářské práce tvoří výzkumné šetření. Jeho cílem je analyzovat oblast duchovních hodnot učňovské mládeže. Dále se zaměřuje na preferované potřeby či volnočasové činnosti v životě učňů. Stanovil jsem výzkumnou tezi, kterou pomocí výzkumného šetření chci potvrdit či vyvrátit. Výzkumná teze zní: „*Učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot.*“

2.2 Zkoumaný soubor

Realizace mého výzkumného šetření proběhla ve ŠKODA AUTO a. s., Středním odborném učilišti strojírenském, odštěpný závod v Mladé Boleslavi. Toto školské zařízení uskutečňuje výuku ve čtyřletých a tříletých strojírenských a elektrotechnických oborech. Já jsem svůj výzkum zaměřil konkrétně na návštěvníky tříletých oborů – tedy na učně. Zkoumaný soubor tvořili studenti třetího ročníku učebních oborů lakýrník, klempíř a nástrojař. Celkem se jednalo o 61 respondentů, resp. 60 mužů a 1 žena. Jejich věk se pohyboval v rozmezí od 17 do 19 let.

2.3 Forma výzkumného šetření

Pro snadnější dostupnost bez ztráty relevance jsem zvolil kvantitativní metodu - dotazník. Když pomineme vyplnění věku a pohlaví respondenta, tak je dotazník tvořen ze dvou částí. První část se skládá ze dvou tabulek (A, B), kde respondent označí důležitost a oblíbenost jednotlivých pojmů a činností. Druhá část je tvořena dvanácti uzavřenými otázkami s možností odpovědi *ano, ne, nevím*. V dotazníku je též uvedeno, že je zcela anonymní a výsledky budou použity jako součást mé bakalářské práce. V souvislosti s tímto sdělením je zde začleněna prosba

⁷⁸ Srov. KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 61.

o pravdivé odpovědi a nabádání k pročitání instrukcí před vyplňováním jednotlivých částí dotazníku. Součástí je i poděkování za spolupráci.

Podívejme se tedy důkladněji na první část dotazníku, konkrétně na tabulku A. Obsahuje pět pojmů a vybízí k jejich ohodnocení od jedné do pěti. Tabulka se odkazuje na pyramidu potřeb A. H. Maslowa, o které se zmiňujeme v kapitole o hodnotách z psychologického hlediska. Pojmy – tedy jednotlivé stupně pyramidy, byly mírně upraveny a zasazeny do tabulky. Po respondentovi se chce, aby každý pojem ohodnotil dle důležitosti sobě vlastní. Číselná řada, která slouží k vyjádření důležitosti má následující klíč:

- 1 – bezvýznamné
- 2 – málo důležité
- 3 – středně důležité
- 4 – velmi důležité
- 5 – nezbytné

Uvedené pojmy jsou: *bezpečí, sex, seberealizace, láska, uznání.*

Tabulka B je zaměřena na oblíbenost činností respondenta ve volném čase a sleduje tím, zda inklinuje ke konzumnímu nebo nekonzumnímu životnímu stylu, o kterém se v teoretické části také několikrát zmiňujeme. Těchto činností je uvedeno deset a respondent vyjádří jejich oblíbenost od jedné do pěti, přičemž číslice znamenají:

- 1 – neoblíbené
- 2 – málo oblíbené
- 3 – středně oblíbené
- 4 – velmi oblíbené
- 5 – nezbytné

Abychom mohl vyvodit potřebné závěry, rozdělil jsem činnosti na tzv. konzumní a nekonzumní:

Volnočasové aktivity vnímané jako konzumní:

Sledování TV

PC hry, videohry

Surfování na internetu

Nakupování

Návštěva restaurace, baru

Volnočasové aktivity vnímané jako nekonzumní:

Četba knih

Výlet do přírody, za kulturou

Studium

Návštěva divadla, koncertu

Chovatelství

Druhá část dotazníku je tvořena dvanácti otázkami. Otázky jsou uzavřené a respondent si může vybrat z variant odpovědí: *ano, ne* nebo *nevím*. Tyto otázky jsou zaměřeny, ať už z širšího nebo užšího slova smyslu, na oblast duchovních hodnot. Celý soubor těchto otázek rozdělují na tři skupiny. Každá ze skupin je zaměřena na určitou oblast duchovních hodnot respondenta. Otázkami sleduji etickou a intelektuální oblast duchovních a samotné duchovní hodnoty. Jak první část dotazníku, tak i část druhá se odkazuje na teoretickou část práce. Všechny tři sféry hodnot jsou tedy jistým způsobem výše zmíněny. Rozdělení otázek do skupin jsem uskutečnil tímto způsobem:

Etické hodnoty
Dodržíš drobný slib blízkému, třebaže tě kamarádi zvou za zábavou?
Můžeš o sobě říci, že jsi tolerantní k rasám a menšinovým skupinám obyvatel?
Obhajuješ svá práva agresivním způsobem?
Řídíš se v životě pravidlem fair play?

Duchovní hodnoty
Navštívil jsi v loňském roce alespoň jeden koncert vážné hudby nebo expozici výtvarného umění?
Jsi věřící?
Navštěvuješ setkání, kde se předávají duchovní hodnoty?
Znáš alespoň pět přikázání z Desatera, které přinesl svému lidu Mojžíš? ⁷⁹

Intelektuální hodnoty
Považuješ vzdělávání za prostředek pro vlastní rozvoj?
Je řecké písmeno Omega (Ω , ω) symbolem pro začátek? ⁸⁰
Mění studium na učilišti výrazně tvoje životní hodnoty?
Přečetl si do dnešní doby více než sedm knih (román, povídka, životopis, apod.)?

2.4 Vyhodnocení dotazníku

Pro snazší orientaci jsem zasadil jednotlivé části dotazníků i s výsledky do tabulek. Grafické znázornění výsledků je umístěno v přílohách.

Mezi respondenty dominovalo mužské pohlaví, poněvadž z celkového počtu 61 dotazovaných bylo 60 mužů a pouze 1 žena. Průměrný věk všech respondentů pak byl 17,8 let.

V první části dotazníku jsem vyhodnocoval výsledky šetření z tabulek A a B. V tabulce A jsem se věnoval potřebám a jejich důležitost byla vyjádřena takto:

⁷⁹ Tato otázka se týká Desatera, protože jeho částečnou znalost považuji za duchovní součást evropské kultury.

⁸⁰ Řecké písmeno Omega jsem použil jako indikátoru všeobecné intelektuální úrovně v oblasti duchovních úrovně.

Tabulka A:

	1	2	3	4	5
Bezpečí	3,3%	4,9%	21,3%	44,3%	26,2%
Sex	1,6%	8,2%	26,2%	39,4%	24,6%
Seberealizace	3,3%	11,5%	26,2%	39,4%	24,6%
Láska	3,3%	3,3%	29,4%	41%	23%
Uznání	1,6%	13,1%	31,2%	32,8%	21,3%

Z výzkumného šetření vyplývá, že všechny uvedené potřeby jsou pro učně velmi důležité, ne však nezbytné. Nejvyšší důležitost získala potřeba bezpečí. Naopak nejméně důležité je uznání. Zajímavá je stejná důležitost sexu a seberealizace, přestože oba pojmy tvoří zcela opačné póly Maslowovy pyramidy potřeb.

Tabulka B zkoumala oblíbenost činností ve volném čase respondenta, přičemž zastoupeny byly jak činnosti konzumní, tak činnosti nekonzumní.

Tabulka B:

	1	2	3	4	5
Televize	4,9%	27,9%	49,2%	14,7%	3,3%
Četba knih	57,4%	32,8%	4,9%	4,9%	0%
PC hry, video hry	6,5%	11,5%	37,4%	38%	6,6%
Výlet do přírody, za kulturou	4,9%	29,5%	39,4%	21,3%	4,9%
Surfování na internetu	1,6%	6,5%	16,4%	39,4%	36,1%
Studium	19,7%	47,5%	23%	8,2%	1,6%
Nakupování	11,5%	14,8%	31,1%	37,7%	4,9%
Divadlo, koncert	39,3%	31,1%	11,5%	18,1%	0%
Restaurace, bar	0%	6,6%	29,5%	29,5%	34,4%
Chovatelství	13,1%	31,2%	37,7%	9,8%	8,2%

Jak může čtenář z tabulky vyčíst, pro učně jsou konzumní činnosti oblíbenější než činnosti nekonzumní. Zarážející je naprostá neoblíbenost četby knih

a návštěva divadla nebo koncertu. Jako málo oblíbené se jeví studium. Poměrně pozitivním zjištěním je oblíbenost výletů do přírody či za kulturou a chovatelství.

Jak jsem již uvedl, druhá část dotazníku byla zaměřena na vztah respondentů k duchovním hodnotám.

	Ano	Ne	Nevím
Dodržíš drobný slib blízkému, třebaže tě kamarádi zvou za zábavou?	44,3%	19,7%	36%
Můžeš o sobě říci, že jsi tolerantní k rasám a menšinovým skupinám obyvatel?	20,6%	53,2%	26,2%
Obhajuješ svá práva agresivním způsobem?	43%	17,7%	39,3%
Řídíš se v životě pravidlem fair play?	35,4%	33,4%	31,2%
Navštívil jsi v loňském roce alespoň jeden koncert vážné hudby nebo expozici výtvarného umění	13,1%	83,6%	3,3%
Jsi věřící?	3,3%	91,8%	4,9%
Navštěvuješ setkání, kde se předávají duchovní hodnoty	0%	95,1%	4,9%
Znáš alespoň pět přikázání, které přinesl svému lidu Mojžíš?	24,6%	65,6%	9,8%
Považuješ vzdělávání za prostředek pro vlastní rozvoj?	32,7%	29,6%	37,7%
Je řecké písmeno Omega (Ω , ω) symbolem pro začátek?	8,2%	29,5%	62,3%
Mění studium na učilišti výrazně tvoje životní hodnoty	32,8%	42,6%	24,6%
Přečetl jsi do dnešní doby více než sedm knih (román, povídka, životopis, apod.)?	14,8%	73,8%	11,4%

První čtyři otázky se týkaly etických hodnot. Z výsledku první otázky je patrné, že 44,3% dotazovaných dodrží drobný slib blízkého, i když je kamarádi zvou za zábavou. Kladnou odpověď jsem vyhodnotil i u otázky, kde se respondentů ptám, zda se v životě řídí pravidlem fair play. Musím ovšem dodat, že výsledky zbylých dvou odpovědí se lišily jen nepatrně. Naopak na otázku, kde se dotazovaných ptám, zda jsou tolerantní vůči rasám a menšinovým skupinám, odpovědělo 53,2% respondentů záporně. 43% dotazovaných potvrdilo, že svá práva brání agresivním způsobem.

Pátou až osmou otázkou jsem se zaměřil na duchovní hodnoty. Na otázku tázající se po návštěvě koncertu vážné hudby či expozici výtvarného umění, odpovědělo 83,6% respondentů záporně. V šesté otázce se ptám dotazovaných, zda jsou věřící. Záporně odpovědělo 91,8% respondentů. Dále můžeme z tabulky odečíst, že 95,1% dotazovaných nenavštěvuje setkání, kde se předávají duchovní hodnoty. 65,6% tázaných tvrdí, že nezná ani pět Mojžíšových přikázání.

Poslední čtveřice otázek se zaměřovala na intelektuální hodnoty. 37,7% dotazovaných neví, jestli považuje vzdělávání za prostředek pro vlastní rozvoj. V další otázce, kde jsem se ptal, zda řecké písmeno Omega je symbolem pro začátek, odpovědělo 62,3% dotazovaných, že neví. 42,6% učňů je přesvědčeno, že studium na učilišti nemění jejich životní hodnoty. V poslední otázce dotazníku odpovědělo 73,8% respondentů, že za svůj život nepřečetlo více než sedm knih.

2.5 Celkové vyhodnocení

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že ve zkoumaném vzorku je možné vysledovat absence duchovních hodnot. Výzkumná teze se tedy potvrdila. Učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývá otázkou, zda současná učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot. Pro lepší orientaci a přiblížení se k závěrům seriózních polemik na toto téma, jsem vypracoval teoretickou část o dvou hlavních kapitolách. V první kapitole se zabývám hodnotami. Postupně popisuji hodnoty z filosofického, psychologického a pedagogického hlediska. Ve filosofickém a psychologickém pojetí uvádím rozličné uchopení hodnot autoritami těchto vědních oborů. Podkapitoly nejsou ochuzeny ani o definice a klasifikace hodnot. Nosnou část pedagogického pojetí hodnot tvoří definice a teorie odborníků na tuto vědní disciplínu. Zmíněnou podkapitolu jsem obohatil o vlastní pohled na hodnoty mladé generace v kontextu společnosti. Jakožto budoucí pedagog jsem v této souvislosti pojednával nad vhodnou rolí pedagogiky a pedagogického působení. Vzhledem k segmentu společnosti, který budu v praktické části zkoumat, popisuji v druhé kapitole období adolescence. V jednotlivých podkapitolách popisuji různé fáze adolescence a procesy, které v ní probíhají. Po definování a vymezení adolescence se snažím nastítnit dospívání jako období, jehož přirozenou součástí je „bouře a vzdor.“ Navazuji popsáním fyziologických a hlavně psychologických změn jedince, které se této životní etapy týkají. Dále se věnuji socializaci adolescenta, jeho životnímu stylu a hodnotové orientaci. Do teoretické části nejednou vsazuji myšlenku, že naše společnost prochází celkovou krizí hodnot. Jako hlavní příčinu tohoto jevu vidím propadnutí většinové společnosti konzumnímu stylu života. Společnost je zaměřena na výkon, spotřebu, účelovost. Zisk, vlastnění, majetek aj. se stávají primárními pojmy. Hodnota je prvotně vnímána z hlediska kvantitativního nikoliv kvalitativního. Zvláště duchovní hodnoty se tedy propadají v pomyslném hodnotovém žebříčku kamsi níže. Do souvislosti se stavem dnešní společnosti dávám myšlenku, ve které zdůrazňuji vliv společnosti na utváření mladého jedince. Socializace je započata již v rodině, pokračuje ve školním prostředí, zaměstnání. Vliv okolí je tedy zřejmý již od útlého věku a na jedince působí v průběhu celého života. Z těchto zjištění můžeme logicky vyvodit, že je velmi pravděpodobné, že krize hodnot, která prostupuje celou společností, se dotýká i dospívající generace.

Postupně se blížíme k cílům, které jsem stanovil v úvodu. Abychom jich opravdu dostáli, tak jsem zrealizoval výzkumné šetření, které je popsáno v praktické části mé bakalářské práce. Tímto výzkumným šetřením se zaměřuji na konkrétní cílovou skupinu, která je podstatná pro celou moji práci - na učňovskou mládež. Výzkumné šetření jsem uskutečnil kvantitativní metodou pomocí dotazníku na odborném učilišti v Mladé Boleslavi. Chtěl jsem jím dosáhnout poznatků o aktuálním stavu duchovních hodnot učňovské mládeže. Zároveň jsem chtěl pomocí tohoto dotazníku zjistit preferované potřeby a oblíbenost volnočasových činností v životě zkoumaného souboru. Na základě poznatků z teoretické části a osobních předpokladů jsem stanovil výzkumnou tezi. Výzkumná teze zní: „*Učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot.*“ Výzkumné šetření potvrdilo, že zkoumaný vzorek má značné nedostatky v oblasti duchovních hodnot. Tyto nedostatky vyplynuly i přesto, že konstrukce otázek dovoľovala respondentům, aby se prezentovali lépe, než odpovídá skutečnost. Výzkumná teze se tedy potvrdila. Učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot.

Příčinu tohoto stavu duchovních hodnot jsem již výše nastínil. Vliv společnosti a nejbližšího okolí determinuje vývoj mladého jedince - tedy i učně. Z poznatků, které jsem získal během vypracování bakalářské práce, vyvozují další možné příčiny absence duchovních hodnot, a těmi jsou školní i mimoškolní edukace a konzumní způsob trávení volného času.

Vysvítá mi několik možných opatření na zlepšení této neblahé situace. Podstatné je v tuto chvíli pokusit se o změnu celospolečenskou. Je nutné vymanit se z konzumního stylu života, kterému většinová společnost propadla. Hodnoty, které jsou spjaty s ekonomikou a tudíž i naším až patologicky konzumním chováním, nesmí být upřednostňovány před hodnotami lidskými, především duchovního rázu. Musíme opětovně stavět na principech úcty k přírodě a vzájemné tolerance a kooperace mezi námi samotnými.

Jsem přesvědčen, že velkou roli v tomto problému hraje také pedagogické působení na jedince. Toto působení souvisí jak se sociálním učením, tak i s rozšiřováním si znalostí a osvojováním si hodnot. Velký potenciál v tomto

směru cítím u pedagogiky volného času. Při vhodném uchopení, tento obor nabízí jedinci výchovně vzdělávací obohacení s duchovním přesahem a osobnostním rozvojem. Jak z výzkumného šetření vyplynulo, tak učni považují potřebu seberealizace za velmi důležitou. V této souvislosti by zdatný pedagog volného času mohl tuto potřebu naplnit v prostředí školním nebo mimoškolním. O nutnosti kvalit pedagoga samotného nemůže být v tomto případě pochyb. Důraz se musí klást na jeho vzdělání, znalosti, dovednosti a v neposlední řadě na etické kvality pedagoga. Osobně pociťuji absenci etických hodnot v každodenních situacích, do kterých se běžný člověk v naší společnosti dostává. Tento můj osobní pocit do jisté míry potvrzují i výsledky výzkumného šetření. V reakci na toto zjištění je na místě etickou výchovu či jakési obohacování etikou začlenit do veškerého pedagogického působení napříč všemi druhy školských a mimoškolních zařízení. V tomto směru vidím jako pozitivní krok změnu rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, kde je etická výchova vložena jako nový doplňující vzdělávací obor. Toto opatření nabývá účinnosti dnem 1. září 2010. Potenciál v obohacení duchovní stránky jedince má zajisté i filosofie pro děti. V kontextu dnešní doby vidím jako nezbytné neopomenout výchovu environmentální a multikulturní. S přihlédnutím na velmi silné působení médií a prostoupení informačních technologií celou společností, je na místě brát v potaz přínos výchovy mediální. Tyto (pedagogické) nástiny řešení však nejsou prozatím ve školách běžně realizovány, učiliště nevyjímaje. Jsem přesvědčen, že každá škola by měla své žáky a studenty vzdělávat a obohacovat v co nejširším možném záběru. Být studentem odborného učiliště nebo jinak specificky zaměřené školy přeci neznamená, být odsouzen ke statusu pouhé součástky, která má významově posloužit pouze v rámci pomyslného stroje a je ochuzena o jakýkoliv možný přesah.

Kriticky tedy začněme každý sám u sebe a postupně po malých částech přeměňujeme naši společnost v hodnotově kvalitní a pestrou. Ať už jako pedagogové, studenti či běžní občané rekultivujeme tradiční křesťansko - evropské hodnoty, které jsou postaveny na kvalitním duchovním základu a mají nám pořád

co nabídnout. Současně, v rozumné míře využijme výhod globalizovaného světa a obohatme se tím, co zkultivuje nejen bytí nám osobně, ale i celé společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Zvon 1994. ISBN 80-7113-111-3.

BRUGGER, V. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994.
ISBN 80-206-0409-X.

CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Votobia 2004. ISBN 80-7220-195-6

DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta UK 1998. ISBN 80-86039-79-X.

DUFFKOVÁ, J. *Sociologie životního stylu*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007.
ISBN 978-80-7251-266-9.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003.
ISBN 80-7178-626-8

FRANKL, V., E. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85319-39-X.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: PORTÁL, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-303-X.

HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. Praha: SPN, 1972. ISBN neuvedeno.

HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.

HUDEČEK, J. *Hodnotová orientace v motivační sféře osobnosti*. Praha: Academia, 1986. ISBN 80-7953-912-2.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6

KOHOUTEK, R. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM, 1998. ISBN 80-7204-064-2

KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí – člověk – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-835-X

KUČEROVÁ, S. *Člověk – hodnoty - výchova*. b.n.: Grafotlač Prešov, 1996. ISBN 80-85668-34-3.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MACEK, P. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

Mezinárodní konference UNESCO o vzdělávání dospělých [online] © 2006,
poslední

aktualizace 11. 11. 2001 [cit. 2010-02-06]. Dostupné z WWW:

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/mezinarodni-konference-unesco-o-vzdelavanidospelych>>.

NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995.

ISBN 80-85255-74-X.

NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času: Teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001.

ISBN 80-7178-569-5

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-078-0.

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 5. rozšíř. vyd. Praha: Grada, 2007 ISBN 978-80-247-1174-4.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem: [vývojová psychologie]*. Praha: Portál, 2006.

ISBN 80-7367-124-7.

SAK, P. *Mládež na křižovatce*. [online] [cit. 9. 2. 2010] Dostupné na:
<<http://www.blisty.cz/art/28471.html>>.

SAK, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-81-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8

WALTEROVÁ, E., A KOL. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. 1. díl. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-083-2.

ZBOŘIL, V. *Problémy hodnot: Poznání, hodnocení a tvoření norem*. Ostrava: Oldřich Havlický, 1947. ISBN neuvedeno.

PŘÍLOHA

Dotazník

Ahoj, chtěl bych Vás poprosit o vyplnění dotazníku, který máte právě před sebou. Výsledky tohoto průzkumu budou použity jako součást mé závěrečné bakalářské práce. Dotazník je anonymní. I z toho důvodu prosím, abyste odpovídali pravdivě, a tím zajistili potřebnou důvěryhodnost získaných poznatků.

Odpovídat budete na dvě části dotazníku. Přečtěte si pozorně poučení před každou částí a teprve potom začněte zpracovávat jednotlivé úkoly.

Děkuji za spolupráci!

Vyplň hůlkovým písmem

věk	
pohlaví	

1. část

V následující tabulce (A) jsou uvedeny pojmy. Označ kroužkem v příslušné buňce jedno číslo od jedné do pěti. Tím vyjádříš stupeň důležitosti konkrétního pojmu pro tebe osobně. Použij k tomu tento klíč:

- 1 - bezvýznamné
- 2 - málo důležité
- 3 - středně důležité
- 4 - velmi důležité
- 5 - nezbytné

Tabulka A:

POJEM					
BEZPEČÍ	1	2	3	4	5
SEX	1	2	3	4	5
SEBEREALIZACE	1	2	3	4	5
LÁSKA	1	2	3	4	5
UZNÁNÍ	1	2	3	4	5

V tabulce (B) jsou uvedeny činnosti. Označ kroužkem v příslušné buňce tabulky stupeň oblíbenosti jednotlivých činností ve tvém volném čase. Použij k tomu tento klíč:

- 1 - neoblíbené
- 2 - málo oblíbené
- 3 - středně oblíbené
- 4 - velmi oblíbené
- 5 - nejoblíbenější

Tabulka B:

ČINNOST					
SLEDOVÁNÍ TV	1	2	3	4	5
ČETBA KNIH	1	2	3	4	5
PC HRY, VIDEOHRY	1	2	3	4	5
VÝLET DO PŘÍRODY, ZA KULTUROU	1	2	3	4	5
SURFOVÁNÍ NA INTERNETU	1	2	3	4	5
STUDIUM	1	2	3	4	5
NAKUPOVÁNÍ	1	2	3	4	5
NÁVŠTĚVA DIVADLA, KONCERTU	1	2	3	4	5
NÁVŠTĚVA RESTAURACE, BARU	1	2	3	4	5
CHOVATELS TVÍ	1	2	3	4	5

2. část

Tato část dotazníku obsahuje jednotlivé otázky. Pozorně si přečti text, abys otázce porozuměl. Potom odpověz zaškrtnutím některé z možností **ano**, **ne** nebo **nevím**.

1. Dodržíš drobný slib blízkému, třebaže tě kamarádi zvou za zábavou?
ano ne nevím
2. Navštívil jsi v minulém roce alespoň jeden koncert vážné hudby nebo expozici výtvarného umění?
ano ne nevím
3. Považuješ vzdělávání za prostředek pro vlastní rozvoj?
ano ne nevím
4. Jsi věřící?
ano ne nevím
5. Je řecké písmeno Omega symbolem pro začátek?
ano ne nevím
6. Můžeš o sobě říci, že jsi tolerantní k rasám a menšinovým skupinám obyvatel?
ano ne nevím
7. Navštěvuješ setkání, kde se předávají duchovní hodnoty?
ano ne nevím
8. Obhajuješ svá práva agresivním způsobem?
ano ne nevím
9. Mění studium tvého oboru na učilišti výrazně tvoje životní hodnoty?
ano ne nevím
10. Přečetl jsi do dnešní doby více než 7 knih (román, povídka, životopis, apod.)
ano ne nevím
11. Znáš alespoň pět přikázání z Desatera, které přinesl svému lidu Mojžíš?
ano ne nevím
12. Řídíš se v životě pravidlem fair play?
ano ne nevím

Ještě jednou moc děkuji za pravdivé vyplnění dotazníku a přeji ti do dalšího života hodně úspěchů.

ABSTRAKT

NOVÁČEK, C. *Absence duchovních hodnot v životním stylu učňovské mládeže?* České Budějovice, 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: duchovní hodnoty, adolescence, životní styl, volný čas, konzum, socializace, hodnotová orientace, učňovská mládež, výzkum.

Tato práce se zabývá analýzou duchovních hodnot učňovské mládeže. Teoretická část pohlíží na hodnoty z filosofického, psychologického a pedagogického hlediska. Dále popisuje vývojové období adolescence a zabývá se životním stylem adolescentů a vlivem konzumního stylu života na jejich hodnotovou orientaci. Praktická část obsahuje výzkumné šetření a sděluje nám jeho cíle, charakteristiku zkoumaného souboru, metodu i výsledky výzkumu. Výsledky výzkumného šetření potvrzují předem stanovenou tezi, že učňovská mládež trpí absencí duchovních hodnot. Z výzkumu také vyplývá, že učni inklinují ke konzumnímu trávení svého volného času.

ABSTRACT

NOVÁČEK, C. *The Absence of Spiritual Values in the Lifestyle of Apprentice Youth?* České Budějovice, 2010. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Education. Supervisor L.Muchová.

Key words: spiritual values, adolescence, lifestyle, leisure time, consumerism, socialization, value orientation, apprentice youth, research.

This thesis is focused on the analysis of spiritual values of apprentice youth. The theoretical section looks at values from philosophical, psychological and educational perspectives. It describes the developmental periods of adolescence, deals with the lifestyle of adolescents and the influence of consumerism on their value orientation. The practical part contains the research and its goals, the characteristics of the research sample and the method and results of the research. The results confirm the predetermined thesis that the apprentice youth suffers from the lack of spiritual values. The research also shows that apprentices tend to spend their leisure time in a consuming way.